בצלם

מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים (ע.ר)

"בتسلم" مركز المعلومات الاسرائيلي لحقوق الانسان في الاراضي المحتله

B'TSELEM-The Israeli Information Center for Human Rights in the Occupied Territories

דף מידע יולי 2001

מים עד נפש

מצוקת הכפרים ללא רשת מים

בצלם

מים עד נפש

מצוקת הכפרים ללא רשת מים

דף מידע יולי 2001

בצלם הוא ארגון זכויות אדם עצמאי שהוקם בשנת 1989 במטרה לתעד את הפרות זכויות האדם בשטחים ולהביאן לידיעת קובעי המדיניות והציבור הרחב.

ממצאי **בצלם** מבוססים על עבודת שטח ותחקירים עצמאיים וכן על מקורות רשמיים, עתונות ונתוני ארגוני זכויות אדם ישראליים, פלסטיניים ובינלאומיים.

מחקר וכתיבה: יחזקאל ליין

ריכוז מידע: נג'יב אבו רקייה ורונן שניידרמן

עבודת שטח: מוסא אבו השהש, האשם אבו חסן וסוהא זייד

תמונת השער: מיכלית מים, בית פוריכ. צילמה: נסרין עליאן

בצלם מבקש להודות לליאת טאוב שסייעה בהתנדבות בהכנת הדו"ח

עיצוב והדפסה: דפוס איילון, ירושלים

ISSN 0792-4003

רח' התעשיה 8 (קומה 4), ירושלים 93420
טל: 02-6735599 פקס: 02-6749111
e-mail: mail@btselem.org http://www.btselem.org

מבוא

רוב אספקת המים לאזרחי ישראל נעשית משני מקורות מים עיקריים: אקוויפר ההר ואגן הירדן. על-פי המשפט הבינלאומי, מקורות אלה הם משאבי מים בינלאומיים המשותפים לישראל ולפלסטינים. המים ממקורות אלה מחולקים בצורה בלתי הוגנת לחלוטין בין אזרחי ישראל לפלסטינים תושבי השטחים, לרעתם של הפלסטינים. כתוצאה מכך, סובלת האוכלוסייה הפלסטינית בגדה המערבית ממחסור קבוע במים לצרכים בסיסיים.

המחסור במים גורם למצוקה חריפה במיוחד ביישובים בהם אין רשת לאספקת מים ביתית. ברחבי הגדה המערבית ישנן 218 נקודות יישוב כאלה, בהן מתגוררים כ-197,000 תושבים הנאלצים להשתמש במקורות מים חלופיים. ההגבלות הגורפות על חופש התנועה שמטילה ישראל מאז תחילת האינתיפאדה הנוכחית, במקביל להתדרדרות החדה במצבה של הכלכלה הפלסטינית, מקשות על יכולתה של אוכלוסייה זו להגיע למקורות מים ומחריפות את המצוקה, הקשה ממילא.

ביולי 2000 פירסם בצלם נייר עמדה בנוגע להיבטים שונים של מצוקת המים בשטחים, במסגרתו הובאו קווים מנחים להסדר הקבע בסוגיה זו על בסיס עקרונות של זכויות האדם.[1] הדו"ח הנוכחי סוקר בקצרה את בעיית המים בגדה המערבית,[2] ומתמקד במצוקתם של תושבי הכפרים שאינם מחוברים לרשת המים.

1. בצלם, *צמאים לפיתרון - מצוקת המים בשטחים ופתרונה במסגרת הסדר הקבע*, נייר עמדה, יולי 2000 (להלן: "צמאים לפיתרון").
2. דו"ח זה אינו עוסק במצב המים ברצועת עזה משום שתופעת היישובים שאינם מחוברים לרשת המים כמעט ואינה קיימת שם. בנוסף, מידת השליטה של ישראל על משק המים של רצועת עזה היא פחותה בהרבה בהשוואה לגדה המערבית.

בעיית המים בגדה המערבית: נתוני רקע

המקורות המשותפים

אקוויפר ההר הוא מערכת של מאגרי מי תהום החוצה את הגבול בין הגדה המערבית לישראל. משאב זה הוא מקור המים היחידי המשמש את הפלסטינים בגדה המערבית לכל הצרכים (ביתיים, עירוניים, תעשייתיים וחקלאיים). ישראל מפיקה ממנו קצת יותר מרבע מכלל המים בהם היא משתמשת, בעיקר לצריכה ביתית ועירונית. נכון להיום אקוויפר ההר מתחלק ביחס של כ-80% לישראל ולהתנחלויות וכ-20% לפלסטינים.[3]

מקור המים המשותף השני הוא אגן ההיקוות של נהר הירדן, הכולל את הירדן העליון והנחלים הזורמים אליו, את אגם הכינרת, את נהר הירמוך ואת הירדן התחתון. זכויות הפלסטינים על מקור זה נובעות ממיקומה של הגדה המערבית על שפת הירדן התחתון. ישראל מפיקה ממנו כשליש מכלל המים בהם היא משתמשת; הפלסטינים אינם נהנים ממי אגן הירדן בכלל, מלבד כמות קטנה שישראל שואבת ממנו ומוכרת ברצועת עזה.[4]

פערי הצריכה

הביטוי המובהק לחוסר ההוגנות בחלוקת מקורות המים המשותפים הוא הפער העצום בצריכת המים בין ישראלים לפלסטינים לכל השימושים מלבד חקלאות. אלה כוללים *שימושים ביתיים* כמו שתייה, בישול, היגיינה, ניקיון הבית, שימוש בניאגרה, כביסת בגדים, רחצת כלי אוכל, גינות נוי, וגידול ירקות ועצי פרי; *שימושים עירוניים* כמו השקיית שטחים ירוקים, מילוי ברכות שחייה ציבוריות, אספקת מים לבתי חולים, לעסקים ולבתי מלון; *ושימושים תעשייתיים* שונים המצריכים מים, בעיקר בענפי הכימיקלים, המזון והמשקאות, הבנייה והטקסטיל.

פלסטיני תושב הגדה המערבית צורך בממוצע לכל הצרכים הללו כ-60 ליטר ליום. הצריכה המדויקת של תושבי הכפרים שלא מחוברים לרשת המים אינה ידועה, אך ברור כי היא נמוכה בעשרות אחוזים מהממוצע הכללי. מצד שני, הצריכה הממוצעת המקבילה בישראל ובהתנחלויות היא כ-350 ליטר ליום לנפש, דהיינו כמעט פי שישה.[5] הכמות המינימלית המומלצת על-ידי הסוכנות האמריקאית לסיוע בינלאומי לשימושים ביתיים ועירוניים בלבד היא 100 ליטר ליום לנפש.[6]

חוסר ההוגנות בחלוקת המים בולט עוד יותר לנוכח העובדה שדווקא המגזר החקלאי, הצורך מים מטעמים כלכליים ולא לצרכים בסיסיים, הוא גדול צרכני המים בישראל; ב-1998 צרך מגזר זה כ-53% מכלל המים השפירים (מים באיכות שתייה) שהופקו בישראל באותה שנה.

החלטות ממשלות ישראל לדורותיהן לסבסד בצורה משמעותית את מחיר המים שצורך המגזר החקלאי, היא מהסיבות העיקריות לצריכת המים הגבוהה על-ידי מגזר זה. במילים אחרות, הקצבות המים הנדיבות למגזר החקלאי בישראל אינן מבוססות על הגיון כלכלי כלשהו (מבחינת הרוב המכריע של הציבור בישראל) אלא על שיקולים פוליטיים

3. לפירוט על המאפיינים הפיסיים והגיאוגרפיים של אקוויפר ההר ועל אופן חלוקתו המדויק בין ישראל לרשות הפלסטינית ר' *צמאים לפיתרון*, עמ' 21-24.

4. בראשית הכיבוש הכריזה ישראל על רצועת שטח לאורך הירדן התחתון כשטח צבאי סגור, ומנעה בכך את גישתם של פלסטינים לנהר. עם זאת, לא היתה לפלסטינים תועלת רבה מעצם הגישה לנהר, שכן מאז 1967 ישראל שואבת מהכינרת ומהירמוך את המים לפני שהם מגיעים לירדן התחתון, ולכן כמות המים הזורמים בו הינה מועטה ביותר.

5. ר' *צמאים לפיתרון*, עמ' 41-45.

6. ר' אתר האינטרנט של סוכנות זו: http://www.usaid.wbg.org/water.html

מובהקים.[7] ועדה מקצועית שמונתה על-ידי שר החקלאות ב-1995 במטרה לבחון את מדיניות המים של ישראל המליצה לבטל את שיטת ההקצבות והסבסוד למגזר החקלאי ובמקום זאת להתיר לחקלאים לצרוך מים באופן חופשי ולחייב אותם במחירים ריאליים. המלצות הוועדה, שהוגשו לנציבות המים בסוף 1996, נדחו על-ידיה על הסף.[8]

נציבות המים מרבה להפיץ באמצעי התקשורת נתונים אודות "הקיצוצים הדרסטיים" הנעשים בהקצאות המים למגזר זה. כך למשל, בעקבות הבצורת בחורף 1998/9 החליטה הנציבות על קיצוץ של 40% במכסת המים לחקלאות לשנת 1999 ושל 50% במכסה לשנת 2000.[9] אולם, כפי שעולה מדו"ח של מבקר המדינה, חלק ניכר מהקיצוצים התבצעו "על הנייר" בלבד, שכן ההחלטות על קיצוצים מתייחסות למכסה שנקבעה ב-1989 ולא לצריכה בפועל בשנה הקודמת.[10] מכסה זו אינה מביאה בחשבון את השינויים שחלו במהלך 10 השנים שחלפו בטכניקות ההשקייה ובגודל השטחים המעובדים, כך שבפועל הקיצוץ במכסת המים לחקלאות לשנת 1999 הסתכם ב-10% בלבד. מאחד הדיווחים בתקשורת ניתן להסיק כי הקיצוץ בפועל לשנת 2000 היה בסדר גודל דומה.[11]

יתרה מזאת, מבקר המדינה גילה כי נציבות המים מקצה מכסות מים במחיר מסובסד, לכאורה לשימוש חקלאי, ליישובים ישראליים אמידים שכיום כמעט ואינם עוסקים בחקלאות, בהם כפר שמריהו, סביון, עומר ורמת השרון. בשנת 2000 הוקצו ל"שימוש חקלאי" לארבעת יישובים אלה כ-23.2 מלמ"ק (מיליוני מטר קוב).[12] כמות זו שווה לכמחצית מהצריכה הביתית והעירונית בכל הגדה המערבית באותה שנה.

בעיית המים לאחר הסכמי אוסלו

בניגוד לרושם המצטייר מהתבטאויותיהם של גורמים ישראליים, לפיהן האחריות לאספקת המים לפלסטינים הועברה בהסכמי אוסלו לרשות הפלסטינית, מדינת ישראל ממשיכה לשלוט גם היום על משק המים של השטחים, בצורה כמעט מוחלטת. כל פרוייקט חדש בתחום המים, החל מקידוח באר שאיבה וכלה בהנחת צינור או בניית מאגר, לרבות בשטחי A הנתונים לשליטה "מלאה" של הרשות הפלסטינית, תלוי בהסכמתה של ישראל במסגרת ועדת המים המשותפת.

יתרה מזאת, לגבי חלק משמעותי מהפרוייקטים שמציעים הפלסטינים, לא די בהסכמת נציגי ישראל בוועדת המים המשותפת. אם הפרוייקט אמור להתבצע בשטח C של הגדה המערבית יש לקבל גם את אישורם של הממונה על ענייני המים ושל ועדת התכנון העליונה של המינהל האזרחי. הסכמי אוסלו יצרו עשרות איים של שטחי A ו-B (בסך הכל כ-40% מהגדה) ללא רצף טריטוריאלי ביניהם, כך שהעברת מים ממקום למקום מחייבת, לעיתים קרובות, מעבר בשטח C.

המינהל האזרחי מעכב את הטיפול בבקשות לאישור פרוייקטים בתחום המים שנועדו לטובת האוכלוסייה הפלסטינית, ואשר קיבלו כבר את אישורה של ועדת המים המשותפת. נכון לחודש יולי 2001 ממתינות במינהל האזרחי 17 בקשות שהוגשו על-ידי רשות המים הפלסטינית בין השנים 1997 ל-2000. בצלם פנה ב-26.6.01 למינהל האזרחי לקבלת תגובתו בנדון אך פנייה זו לא נענתה עד פרסום דו"ח זה.

במסגרת הסכם אוסלו ב' (ספטמבר 1995) הסכימה ישראל כי הפלסטינים יגדילו את הכמויות שהם

---

7. לניסוח עדכני ותמציתי של טענה זו ר', צבי אקשטיין, "האם משק המים והחקלאות בסכנה?", *מים והשקייה*, גיליון 404, יוני 2001, עמ' 30-33.

8. מבקר המדינה, *דו"ח שנתי 51ב'*, 2001, עמ' 761-767.

9. שם.

10. שם.

11. הארץ, 5.10.00.

12. בתחילת 2001 בטלה נציבות המים את הקצאת המים לחקלאות ליישוב סביון. ר' דו"ח מבקר המדינה, ה"ש 8.

שואבים מאקוויפר ההר לצריכה הביתית והעירונית בכ-30% במשך תקופת הביניים (1995-1999).[13] תוספת זו, לפי ההסכם, תיווצר במלואה מקידות בארות שאיבה חדשות ולא מחלוקה מחדש של המקורות הקיימים. האחריות לביצוע הקידוחים החדשים חולקה בין שני הצדדים: 19% על-ידי ישראל ו-81% על-ידי הרשות הפלסטינית. ישראל ביצעה את חלקה בהסכם במסגרת הזמן שנקבע בו. נכון להיום, למעלה משלוש שנים לאחר תום תקופת הביניים, הרשות הפלסטינית מפיקה ומספקת כשני שליש מהתחייבותה לפי ההסכם. הסיבות לקצב האיטי של ביצוע ההסכם שנויות במחלוקת בין שני הצדדים, ולבצלם אין את הכלים להכריע בשאלה מי אחראי לכך.

תוספות המים שפותחו מכוח הסכם הביניים על-ידי ישראל והרשות הפלסטינית הביאו לשיפור מסוים באספקת המים לשימושים ביתיים ועירוניים באזורים שונים של הגדה המערבית. בחלקה הדרומי של הגדה הורגש שיפור זה רק משנת 1999 והלאה. למרות זאת, פלסטינים רבים עדיין סובלים בחודשי הקיץ מניתוקים תכופים באספקת המים. אלה נגרמים בשל תכניות קיצוב שעיריות שונות נאלצות ליישם עקב עליית הביקוש בעונה החמה.

13. ר' סעיף 40 של הנספח בנוגע לעניינים האזרחיים בהסכם אוסלו ב' (Israeli-Palestinian Interim Agreement on the West Bank and Gaza Strip, Washington DC, September 28, 1995)

יישובים ללא אספקת מים

מבדיקה שערך בצלם במהלך חודש יוני 2001 עולה כי ברחבי הגדה המערבית קיימות 218 נקודות ישוב פלסטיניות אשר אינן מחוברות לרשת המים.[14] בחלק קטן מהיישובים שנכללו בחישוב זה אמנם קיימת רשת מים פנימית אך זאת יצאה זה מכבר מכלל שימוש, בדרך כלל עקב אי אספקת מים אליה. באותם 218 יישובים מתגוררים כ-197,000 בני אדם המהווים כ-10% מהאוכלוסייה הפלסטינית בגדה המערבית (לא כולל את האזורים שסופחו לישראל באזור ירושלים). מספר התושבים הממוצע בכל נקודת יישוב משתנה מאזור לאזור: בעוד שבמחוז חברון הוא עומד על כ-370 תושבים, במחוז שכם הוא מגיע לכ-2,200 נפשות ליישוב.

שם המחוז	מספר נקודות יישוב	מספר תושבים
חברון	94	34,000
בית לחם	0	0
שכם	36	79,500
רמאללה	4	5,500
סלפית	4	10,000
קלקיליה	14	12,500
טולכרם	10	4,000
יריחו	0	0
טובאס	13	12,500
ג'נין	43	39,000
סה"כ	218	197,000

נתונים אלה מתייחסים אך ורק לאותן נקודות יישוב שאין בהן כלל רשת מים פועלת. הם אינם כוללים את התושבים אשר אינם נהנים מאספקת מים ביתית מסיבות אחרות כמו היעדר חיבור של בתיהם לרשת המים העירונית או הפסקה מוחלטת של האספקה אל בתיהם בכל ימי הקיץ, בשל הלחץ הנמוך של הזרם שאינו מאפשר למים להגיע לאזורים הגבוהים של העיר. מספרם המדויק של כל התושבים האלה אינו ידוע, אך לפי מידע שאסף בצלם באזורים שונים של הגדה המערבית הוא מגיע לאלפים.

מקורות חלופיים

בהיעדר תשתית לאספקת מים לבתים באמצעות צנרת, מסתמכים תושבי הכפרים ללא רשת מים על אחד או יותר משלושת מקורות המים הבאים: אגירת מי גשמים, איסוף מים ממעיינות וקניית מים המובלים במיכליות.

א. מי גשמים

אגירה פרטית של מי הגשמים היא תופעה נפוצה בקרב האוכלוסייה הפלסטינית בשטחים בכלל, ולא רק בכפרים שאינם מחוברים לרשת המים. המים נאספים בדרך כלל בגגות ונאגרים בבורות מסויידים שבחצרות הבתים. מקור זה מספק מים בדרך כלל רק במשך עונת הגשמים עצמה (נובמבר-מארס). כמות המשקעים שירדה בחורף 2000-2001 היתה, ברוב האזורים בשטחים, נמוכה בשיעורים הנעים בין 10% ל-20% מהממוצע הרב שנתי והפתיחה את תרומתו של מקור זה לאספקת המים הביתית.[15]

14. מקור המידע הבסיסי לנתון זה הן רשימות שהועברו לבצלם על-ידי הממונים על ענייני המים בכל אחד ממחוזות הגדה המערבית, מטעם המשרד לשלטון מקומי הפלסטיני. בצלם הצליב את נתוני הרשימות הללו עם מידע ממקורות אחרים, בהם בדיקות שערכו עובדי השטח של בצלם, נתונים מרשות המים הפלסטינית ומידע שמסרה "הקבוצה ההידרולוגית הפלסטינית". לרשימה מלאה של נקודות היישוב ומספר התושבים בכל אחת מהן ר' נספח לדו"ח זה.

15. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, *הירחון הסטטיסטי לישראל*, חודש מאי 2001.

ב. מעיינות

חלק מתושבי היישובים ללא רשת מים צורכים מים ממעיינות הסמוכים לבתיהם, באמצעות מילוי ידני של בקבוקים וג'ריקנים. ברחבי הגדה המערבית קיימים 114 מעיינות אשר רובם משמשים בעיקר להשקייה חקלאית. המעיינות השופעים ביותר, נמצאים במחוזות שכם וירחו (סך הכל 52 מעיינות). השפיעה בשאר המעיינות היא בדרך כלל קטנה ביותר.[16] בשנות בצורת, כמו שהיתה שנת 1999, מצטמצמת השפיעה בכל המעיינות בצורה משמעותית, ובמקרים מסוימים היא אף פוסקת לחלוטין.

להבדיל מהמים המוזרמים בקווי צנרת, הרשות הפלסטינית אינה מפקחת על איכות מי המעיינות הנצרכים על-ידי תושבי השטחים, למרות שדווקא מים אלה חשופים בצורה מוגברת לזיהום ולהמלחה. זאת משום שמי המעיינות עלולים לבוא במגע ביתר קלות עם הביוב של היישובים הסמוכים למעיין ועם חומרי ההדברה והדישון בהם משתמשים החקלאים בסביבה.

ג. מיכליות

מים המובלים באמצעות מיכליות מהווים עבור תושבי הכפרים והערים המחוברים לרשת המים תוספת בחודשי הקיץ כאשר האספקה אינה סדירה. לאוכלוסיית היישובים ללא רשת זהו מקור האספקה החשוב ביותר, אשר בחודשי הקיץ הופך עבור חלק ממנה למקור האספקה היחיד. בעלי המיכליות קונים את רוב המים מהרשתות העירוניות הפלסטיניות ואת השאר מההתנחלויות ומבארות חקלאיות שבבעלות פלסטינית פרטית. במקרה האחרון מדובר במים שאין שום פיקוח על איכותם, בדומה למי המעיינות.

מחירם של המים המובלים במיכליות נקבעים על פי "חוקי השוק", ללא שום ניסיון מצידה של הרשות הפלסטינית להתערב ולאכוף מחיר מקסימום. בשל כך, מים ממקור זה יקרים במאות אחוזים ממים המסופקים באמצעות צנרת. בעוד המחיר שמשלם הצרכן עבור מים מהרשת נע בין שלושה לחמישה ש"ח למ"ק (מטר קוב), מחיר המים ממיכליות נע בין 15 ל-40 ש"ח למ"ק. ההוצאה על מים מהווה מאז ומתמיד מעמסה כלכלית משמעותית על תושבי הכפרים הללו, שבדרך כלל משתייכים לשכבות האוכלוסייה החלשות. מעמסה זו הפכה לקשה עוד יותר מאז פרוץ האינתיפאדה הנוכחית שכן במהלכה איבדו משפחות רבות את מקור הכנסתן העיקרי ושיעור המשפחות המוגדרות כעניות עלה בצורה משמעותית.[17] כפי שעולה מהעדויות שגבה בצלם, חלק מתושבי הכפרים אינם מסוגלים לרכוש מים ממיכליות ובחודשי הקיץ הם נאלצים להסתפק באיסוף מי המעיינות בלבד. ביישובים בהם אין מעיין בסמוך, נאלצים התושבים העניים ביותר לצמצם את הוצאותיהם על מוצרים בסיסיים אחרים על מנת לרכוש מים.

אלימות והגבלת חופש התנועה

מאז תחילת האינתיפאדה מתקשים נהגי המיכליות להגיע בצורה סדירה למקומות הנזקקים למים בשל ההגבלות הקשות שמטילה ישראל על חופש התנועה בשטחים. הבעיה נוצרת, בראש ובראשונה, בשל המחסומים הפיסיים (ערמות עפר, קוביות בטון או תעלות עמוקות) שמציב צה"ל בכל רחבי הגדה המערבית ההופכים את הנסיעה לכפרים רבים למבצע ארוך ומורכב, המצריך נסיעה בדרכי עפר מאולתרות. צה"ל אינו דואג ליידע את האוכלוסייה על מיקומם של המחסומים הפיסיים ולכן נהגים אינם יכולים לתכנן מראש את נתיב נסיעתם ולהעריך את אורכה.[18]

---

16. Palestinian Ministry of Planning and International Cooperation, *Regional Plan for the West Bank Governorates Water and Wastewater Existing Situation* (PNA, Ramallah, 1998), ch. 2.2.3.

17. לפי הלשכה הפלסטינית לסטטיסטיקה ברבעון הראשון של 2001 ירדה ההכנסה החציונית למשק בית בשטחים ב-48%, האבטלה עלתה משיעור של 11% לפני האינתיפאדה ל-38%, ושיעור המשפחות העניות עלה ל-64% לעומת 21% לפני תחילת האינתיפאדה. Palestinian Central Bureau of Statistics, *Impact of the Israeli Measures on the Economic Conditions of Palestine Households,* April 2001.

18. בנושא ההגבלות על חופש התנועה באינתיפאדת אל-אקצא ר' בצלם, *אזרחים במצור - הגבלות על חופש התנועה כענישה קולקטיבית*, ינואר 2001; בצלם, *ללא מוצא - פגיעה בטיפול רפואי בשל מדיניות המצור של ישראל*, יוני 2001.

בנוסף, בצלם תיעד מספר מקרים בהם מנעו חיילי צה"ל מנהגי מיכליות לעבור דרך מחסומים מאוישים. בכמה מקרים שאירעו בסמוך למחסום בית פוריכ (כשלושה ק"מ דרומית-מזרחית לשכם), המתוארים בעדויות שגבה בצלם, חיילי צה"ל היכו והשפילו נהגי מיכליות שהובילו מים לכפרים בית דג'ן ובית פוריכ (ר' לדוגמה עדותו של עזאם אבו ג'יש להלן). במקרים אחרים, בנוסף לעיכוב, שפכו החיילים את המים שבמיכליות על האדמה (ר' לדוגמה עדותו של מחמוד אבו עראם להלן). מעבר לכך, בחודשים האחרונים נפגע חופש התנועה של התושבים הפלסטינים, כולל אלה המובילים מים, גם כתוצאה ממניעת המעבר, מהעיכובים וממעשי האלימות מצד מתנחלים (ר' לדוגמה עדותה של איזדהאר מוחמד שעבאן אל-ג'נאזרה להלן).[19]

השלכות בריאותיות

המחסור במים בקרב אוכלוסייה זו גורם, מעבר לטרחה שבהבאת המים מהמעיינות ולחוסר הוודאות הכרוכה בהמתנה למיכל מים לאחר ההזמנה, לפגיעה ביכולת לשמור על תנאי ניקיון והיגיינה נאותים. כך למשל, בעונת הקיץ, מרבית התושבים אינם יכולים להרשות לעצמם יותר ממקלחת אחת או שתיים בשבוע (בדרך כלל באמצעות גיגית); מים ששימשו לרחיצת כלי אוכל, לשטיפת רצפות ולכביסת בגדים נאגרים לשימושים חוזרים במשק הבית; חלק מהתושבים בוחרים לעשות את צרכיהם בשירותים מאולתרים מחוץ לבית (בדרך כלל בור בלבד), בהם התנאים ההיגייניים ירודים בהשוואה לאסלה הביתית, מתוך שיקולים של חיסכון במים. ממחקר שנעשה בתחילת שנות התשעים בשטחים עולה כי המחסור במים הוא אחת הסיבות העיקריות להופעתן התדירה של דלקות ומחלות עור שונות בקרב תושבי הכפרים ללא אספקת מים ביתית בכלל, ובקרב אוכלוסיית הילדים בפרט.[21]

ירי של חיילי צה"ל על דודי מים במחנה הפליטים אל-ערוב

מחנה פליטים אל-ערוב נמצא באמצע הדרך בין בית לחם לחברון, בשטח B שבשליטה ביטחונית ישראלית. מאז תחילת אינתיפאדת אל-אקצא היה המחנה מוקד לעימותים אלימים בין חלק מתושביו לבין חיילי צה"ל. מעדויות שגבה בצלם מתושבי המחנה עולה כי ב-9.7.01 וב-10.7.01 נכנסו חיילי צה"ל לתוך המחנה וירו בצורה מכוונת בדודי מים שעל גגות של בתי התושבים המשמשים לאספקת המים הביתית השוטפת.

מוחמד עבד אל-רחמאן עבד אל-עזיז מחפוז, בן 42, תיאר בעדותו לבצלם את שהתרחש: "ביום שני 9.7.01, היה המחנה שקט ולא היו אירועים או עימותים. בסביבות השעה 16:00 שמעתי קולות ירי וראיתי חיילים שירדו מהעמדה הצבאית לתוך השוק של המחנה. החיילים פתחו באש בצורה אקראית על כמה מכלי מים שעל גגות הבתים. הירי נמשך כעשר דקות ואז פרצו החיילים לתוך החנות שלי." לפי סיכום שערך מנהל המחנה, עיסא סאלם ח'מיס אבו ח'יראן, במהלך הירי ב-9.7 נוקבו שישה דודי מים ובמהלך הירי ביום למחרת נוקבו 14 דודים.[20]

ב-17.7.01 פנה בצלם לפרקליטות הצבאית בדרישה לפתוח בחקירה של אותם אירועים, ובמידת הצורך להעמיד את האחראים לדין.

---

19. לדיון בתופעה זו מאז תחילת האינתיפאדה הנוכחית, ר' בצלם, *הסכמה שבשתיקה - מדיניות אכיפת החוק על מתנחלים בשטחים*, דף מידע, מארס 2001.

20. העדויות נגבו על-ידי סוהא זייד ב-14.7.01.

21. Ana Bellisari, "Public Health and the Water Crisis in the Occupied Territories", *Journal of Palestine Studies* vol 23 (2), 1994, pp. 52-63.

הסיבות להיעדר תשתית מים

קיומם של יישובים שאינם מחוברים לרשת המים נעוץ בהזנחה שאפיינה את מדיניות ישראל בכל הנוגע להשקעה בתשתיות מאז כיבוש השטחים. שני מחקרים מקיפים שנערכו על כלכלת השטחים על-ידי גורמים בלתי תלויים - אחד על-ידי הבנק העולמי ואחר על-ידי קבוצת כלכלנים מאוניברסיטת באר שבע - בחנו את המדיניות הפיסקלית של ישראל מראשית הכיבוש ועד תחילת תהליך אוסלו ב-1993.[22] שני המחקרים מצביעים באופן חד משמעי על כך שלכל אורך תקופה זו היו הוצאות ישראל בשטחים (לא כולל ביטחון והתנחלויות) נמוכות באופן ניכר מהסכום שגבתה באמצעות מיסים. הפער בין ההכנסות להוצאות זרם דרך קבע לקופת משרד האוצר של ישראל. מדיניות זו יצרה את תת הפיתוח של הכלכלה הפלסטינית בכלל וגרמה לפיגור משמעותי בפיתוח של תשתיות מים בפרט.

כתוצאה מכך, נכון לשנת 1995, ערב חתימת הסכם אוסלו ב', כ-20% מאוכלוסיית הגדה המערבית חיה ביישובים חסרי כל תשתית מים.[23] הרשות הפלסטינית, בסיוע מדינות וארגונים תורמים, חיברה מאז כפרים רבים לרשת המים. תכניות רבות לחיבור יישובים נוספים נעצרו בשל היעדר מימון.

בעיה נוספת המקשה על שיפור המצב בתחום זה היא מדיניות הסחבת בה נוהג המינהל האזרחי בכל הנוגע למתן אישורים לביצוע פרוייקטים הקשורים במים בשטח C של הגדה המערבית.

הריסת מאגרי מים "בלתי חוקיים" בדרום הר חברון

בדרום הגדה המערבית, באזור העיירה יטא, קיימים כמה יישובים בהם חיות עשרות משפחות פלסטיניות המתגוררות במערות ובפחונים והמתפרנסות מחקלאות ומרעיית צאן. מזה כמה שנים מנסה המינהל האזרחי לגרש את המשפחות הללו מיישוביהן בטענה שאין להן זכות להתגורר באותם שטחים ובטענה שבתיהם נבנו ללא רשיון.

ב-4.7.01, לאחר הריגתו של יאיר הר סיני, תושב ההתנחלות סוסיא, על-ידי פלסטינים, החליט המינהל האזרחי, בשיתוף צה"ל, להרוס בתים בחמישה יישובים באזור, בהם מתגוררים כ-1,000 תושבים פלסטינים: סוסיה, ואדי א-רח'ים, ח'ירבת א-נביא, אמנייזיל וח'רבת א-נאטשה. בנוסף להריסת סככות, גדרות ותנורי אפייה (טבונים), שפכו חיילי צה"ל ואנשי המינהל האזרחי אבנים וחול לתוך שישה בורות חפורים בסלע. הבורות האלה שימשו את התושבים לאגירת מי הגשמים בחורף ולאגירת המים אותם הם קונים בעיירה יטא בחודשי הקיץ, הן לשימוש במשק הבית והן להשקיית הצאן והגידולים החקלאיים. כתוצאה מערבוב המים שנאגרו בבורות עד אותו יום עם האבנים והחול, הפכו המים לבלתי ראויים לשימוש.

המשפט ההומניטארי הבינלאומי אוסר על כל תקיפה או השמדה של מתקנים החיוניים להישרדותה של האוכלוסייה האזרחית, יהיו הנסיבות אשר יהיו. יתרה מזאת, חל איסור מפורש על תקיפת מתקנים המשמשים לאספקת מי שתייה ומים להשקייה.[24]

---

22. World Bank, *Developing the Occupied Territories: an Investment in Peace* (Washington, 1993), vol .3; Aric Arnon, Israel Luski, Avia Spivak and Jimmy Weinblatt, *The Palestinian Economy - Between Imposed Integration and Voluntary Separation* (Brill, New York, 1997), pp. 30-34.

23. Nassereddin, Taher, "Legal and Administrative Responsibility of Domestic Water Supply to the Palestinians" in Feitelson and Haddad (eds.) *Joint Management of Shared Aquifers, The Fourth Workshop* (PCG and Truman Institute, Jerusalem, 1997) pp. 117- 126.

24. הפרוטוקול הראשון לאמנות ג'נווה משנת 1977, סעיף 54 (2).

לדוגמה, רשות המים הפלסטינית הגישה למינהל האזרחי בקשות להנחת צינורות ראשיים ולבניית רשתות מים עבור הכפר דיר מוסא שבמחוז חברון ב-12.7.98, עבור הכפר זעתרה שבמחוז שכם ב-2.10.98, ועבור שבעה כפרים שמדרום לשכם ב-29.3.00.[25] בכל שלושת המקרים טרם השיב המינהל האזרחי לבקשות.

עם זאת, הבעיה העיקרית היתה ונותרה הנגישות למקורות המים עצמם של כלל האוכלוסייה הפלסטינית. המשמעות הישירה של חיבור יישוב לרשת המים היא עלייה מיידית ברמת צריכה, בהשוואה לרמת הצריכה במצב הקודם בו נקנו המים ממיכליות במחירים מופקעים. לכן, ללא הגדלת כמות המים לכלל תושבי השטחים, התוצאה של חיבור כפרים חדשים לרשת מים קיימת תהיה צמצום האספקה לשאר הצרכנים.

כך, למשל, בסוף שנת 2000 הסתיימו עבודות הבנייה של רשת מים חדשה ל-11 כפרים במחוז ג'נין בהם מתגוררים למעלה מ-40,000 בני אדם, שהם כמספר התושבים בעיר ג'נין.[26] רשת זו חוברה לבאר המרכזית שסיפקה מים לעיר ג'נין וגרמה להפחתה משמעותית באספקת המים אל העיר: בעוד שבקיץ 2000 נהנו תושבי ג'נין מאספקת מים רציפה ברוב ימי העונה, הרי שמתחילת חודש יוני 2001 מיושמת תכנית קיצוב במסגרתה מקבל כל בית מים למשך 12 שעות בשבוע בלבד. הרעה זו נובעת לא רק בשל תחילת האספקה לכפרים השכנים אלא גם עקב צמצום האספקה של חברת מקורות ומחלקת המים לגדה המערבית בחודש יוני ביותר ממחצית לעומת החודשים הקודמים.[27]

25. הכפרים הם: בורין, מאדמה, עצירה אל קבלייה, תיל, עארק בורין, צרה ועוריף. כפרים אלה נמצאים אמנם בשטח B, אולם חלק מהצינור הראשי תוכנן לעבור בשטח C ועל כן הוא מחייב את אישורו של המינהל האזרחי.

26. הכפרים הם: זבובא, רומאנה, א-טייבה, ערבונה, א-סילת אל-חרתייה, עאנין, אל-יאמון, כפר דן, אל-השמייה, אל-ערקה, וכפר קוד.

27. המידע נמסר לבצלם על-ידי מנהל מחלקת המים של עיריית ג'נין, וודאח אל-לבדי, במכתב מה-5.7.01.

עדויות

1. חדב אל פוואר/ מחוז חברון: עדותה של איזדהאר מוחמד שעבאן אל-ג'נאזרה, בת 45.[28]

יש לי עשרה ילדים. בעלי עבד בעבר בישראל וכיום הוא מובטל בעקבות אירועי אינתיפאדת אל-אקצא. מאז שהתחתנתי והגעתי לכפר, לפני כ-26 שנים, אני נתקלת בבעיית המים שאין לה פתרון. הכפר מחובר לרשת מים ישנה מזה כ-30 שנה, אך היא מושבתת מאז מלחמת המפרץ ואף טיפת מים לא זורמת בה. גם לפני זה, המים לא הגיעו באופן סדיר דרך הרשת והזרימה הייתה חלשה מאד.

בגלל מצבנו הכלכלי לא יכולנו לחפור בור לאיסוף מי הגשם כפי שעשו תושבי הכפר שחיים בתנאים טובים יותר משלנו. לכן אנו מביאים מים לביתנו באמצעות חמורים. בעלי וילדיי הגדולים נהגו ללכת פעמיים ביום עד למעיין אל-רקבה, הנמצא כקילומטר מהכפר, על דרך חברון-באר שבע, ליד המוצב הצבאי באדוריים. שם הם היו ממלאים מים בבקבוקים, מעמיסים אותם על גבי חמורים וחוזרים במעלה הגבעה אל הכפר.

מתחילת האירועים האחרונים אני לא מסכימה שבעלי וילדיי ילכו אל המעיין, בשל נוכחותו של הצבא הישראלי על כביש חברון-באר שבע ובשל הרדיפות וההצקות החוזרות ונשנות מצד המתנחלים העוברים בכביש זה כלפי הגברים והצעירים של הכפר. לכן, כעת, אני הולכת במקומם למעיין ארבע פעמים ביום. בכל פעם כזאת אני מביאה 64 ליטר וזה לוקח לי יותר משעה. מסביב למעיין עומדים הרבה ילדים ונשים שמחכים לתורם. כמה פעמים הגיע למעיין ג'יפ צבאי וגירש את האנשים מהמקום. ההליכה לבאר מעייפת אותי מאד ובאה על חשבון הטיפול בילדיי ובביתי.

למרות שתנאי המחייה של תושבי הכפר שונים ממשפחה למשפחה, רוב התושבים משתמשים בשיטה זו כדי להשיג מים. להרבה מהם יש בורות מים מתחת לבתיהם, בהם מאחסנים את המים שמביאים. אנחנו לעומת זאת מאחסנים את המים בפחיות גדולות מול הבית. מספר קטן של תושבים קונים מים ממיכליות אבל זה עולה הרבה כסף ואנחנו לא יכולים להרשות לעצמנו.

הקושי שבהשגת המים לימד אותי כיצד לחסוך בכל טיפת מים. בדרך כלל אני רוחצת את הילדים פעם אחת בשבוע בלבד, אבל לפעמים אני נכנעת ללחצים שלהם ונותנת להם להתרחץ פעם נוספת. אנחנו משתמשים בשירותים חיצוניים; השירותים הפנימיים אינם מוכנים סופית משום שלא טרחנו להשלים אותם בשל המחסור במים.

2. א-דהאר‍ייה/ מחוז חברון: עדותו של יונס מוחמד עבד ת'ים ג'בארין, בן 52.[29]

אני גר עם אשתי, שמונת ילדיי ואימי בבית בשכונת קנאן אל-סוואן בעיר א-דהאר‍ייה. בעיר א-דהאר‍ייה ישנה רשת מים ישנה בת 25 שנה, שצינורותיה מגיעים לביתי. אולם מזה חמש שנים לא זורמת אף טיפת מים בצינורות הללו בשל הצמצום בכמות המים המסופקת לעיר, בנוסף לעובדה שביתי נמצא במקום גבוה. מאז אנו סובלים מבעיית מים אמיתית. אמנם יש באזור שלנו בור איסוף, בו נאגרים מי הגשמים בעונת החורף, אולם בדרך כלל אנחנו נמנעים מלהשתמש בו שכן המים מזוהמים. עם זאת לפעמים אין לנו ברירה ואנו משתמשים במים האלה לשטיפת הרצפה, השקיית העצים ושטיפת אסלת השירותים.

בגלל המחסור במים אנו נאלצים לקנות מיכלי מים. במצבים רגילים, מחירו של מיכל מים בנפח תשעה מ"ק, שמספיק לנו לכ-20 ימים, הוא 150 ש"ח. מכיוון שזוהי הוצאה כבדה עבורי (אני מובטל יותר משנה וחצי), אנו נשארים לפעמים ללא מים. קשיי התנועה שנוצרו עקב אירועי החודשים

28. העדות נגבתה על-ידי מוסא אבו השהש ב-30.6.01

29. העדות נגבתה על-ידי מוסא אבו השהש ב-26.6.01

האחרונים מחריפים את הבעיה. בתחילת חודש יוני, למשל, אזלו המים שברשותנו. ניגשתי לאחד מבעלי המיכליות וביקשתי ממנו להביא לי מיכל מים הביתה. הדגשתי בפניו שאין לנו מים בכלל. האיש הסביר לי שזה בלתי אפשרי כי כל הדרכים המובילות למקורות המים סגורות, וגם הכניסה לעיר סגורה. פניתי לנהג אחר והוא נתן לי את אותה התשובה. לאחר מכן, התקשרתי לבדווי אחד מאזור באר שבע שאמר לי שהדרך די קשה וייתכן שהוא לא יוכל להגיע. לבסוף הוא הביא לי מיכל ושילמתי תמורתו 350 ש"ח. כדי לשלם בעבור המיכל נאלצתי ללוות 200 ש"ח מגיסי הוספתי להם עוד 100 ש"ח שהיו ברשותי והבטחתי לבעל המיכלית לתת לו עוד 50 ש"ח כשיהיה לי.

בעקבות הקשיים שתיארתי, נוצרים לא אחת מצבים, שנמשכים לעיתים 10-20 ימים, בהם אנו נשארים ללא מים בכלל. עקב כך אנו נאלצים לחסוך בשימוש במים באופן קיצוני. במצבים אלו אישתי ובנותיי מבקשות בדרך כלל מים מהשכנים. הן ממלאות מהם מים לשתיה ובישול בלבד בבקבוקי קולה ובדליים. פעולות אחרות כגון רחצה ושימוש בשירותים מופסקות לגמרי. לדוגמא, ניתקנו את מתקן המים, המספק מים לשירותים ולמקלחת. מתקן המים של השירותים ריק רוב הזמן וכתחליף אנו משתמשים בדלי פלסטי. באשר לרחיצה, אנו מחממים כמות מים קטנה בקערה ומנסים לחסוך עד כמה שאפשר. למעשה התרגלנו להתרחץ רק פעם אחת כל חמישה-שבעה ימים. מצב זה הוא בלתי נסבל, במיוחד בעונת הקיץ.

3. א-טבקה/ מחוז חברון: עדותו של תייסיר ח'ליל חמדאן אבו ראם, בן 45. [30]

אני גר עם משפחתי, עשרת ילדיי ואחי הרווק בבית קטן בן שני חדרים. עד תחילת האינתיפאדה התפרנסתי מעבודה בישראל. הבעיה הגדולה ביותר שלי כיום היא איך לספק מים למשפחתי הגדולה ולעשרת ראשי הצאן שבבעלותנו. בשל מצבי הכלכלי הגרוע, אני ומשפחתי סובלים ממצוקת מים חריפה. בניגוד להרבה מתושבי הכפר אני לא יכול לקנות מים מהמיכליות המגיעות לכפר, שמחירם עומד בימים אלו על 150 ש"ח ויותר למיכלית.

מקור המים היחיד עבורנו הוא מעיין אל-פרידיס, הנמצא במרחק של כשני ק"מ מביתנו, ממנו אנחנו מביאים מים על גבו של חמור. הבנים שלי ראמי, בן 12, ונאדר, בן 10, הולכים כל יום למעיין בדרך מלאה מהמורות, לפעמים בשעות הבוקר המוקדמות ולפעמים עם שקיעת השמש. כל הליכה כזאת לוקחת להם בין שעה וחצי לשלוש שעות, משום שהם נאלצים לחכות בתור הארוך של האנשים שבאים גם הם לקחת מים מהמעיין. מי המעיין שהם מביאים מזוהמים, לא צלולים, ולפעמים מכילים תולעים, לכן אנחנו נאלצים לסנן אותם באמצעות מטפחות כדי להשתמש בהם לשתייה ולבישול. עקב הקושי שבהשגת מים אנחנו חוסכים כל טיפת מים. בין השאר החלטנו לסגור את השירותים הפנימיים ורוב הזמן אנחנו משתמשים רק בשירותים החיצוניים.

4. אל-מג'אז/ מחוז חברון: עדותו של מחמוד מוסא שחאדה אבו עראם, בן 31. [31]

אני גר עם אישתי וארבעת ילדיי בכפר אל מג'אז שנמצא 18 ק"מ ממזרח ליטא. אנו נאלצים לקנות מים ביטא ולהעבירם לכפר לאחר שמי הגשמים אוזלים מבורות האגירה. המים שאנו קונים משמשים אותנו לשתייה ולהשקיית הצאן שברשותנו.

ביום חמישי ה-31.5.01, בסביבות השעה 18:30, נסעתי בדרך לביתי יחד עם בן דודי נאסר עלי ח'ליל מוחמד בטרקטור שלי וגררתי מיכל מים בנפח של ארבעה קוב שקניתי ביטא. בכניסה לכפר א-טוואנה, ליד הכביש העוקף מס' 60 העובר כשמונה ק"מ ממזרח ליטא, עמד ג'יפ צבאי ישראלי. ארבעת החיילים שעמדו ליד הג'יפ עצרו אותנו וניסו למנוע מאתנו להמשיך. הם לקחו את תעודות הזהות שלי ושל בן דודי ועיכבו

30. העדות נגבתה על-ידי מוסא אבו השהש ב-30.6.01

31. העדות נגבתה על-ידי מוסא אבו השהש ב-24.6.01

אותנו במשך כשעתיים. לבסוף, לאחר ויכוח ארוך במהלכו ניסינו להסביר לחיילים שאנחנו זקוקים למים וצריכים להעביר אותם לכפר, הם הרשו לנו להמשיך את הנסיעה. אחד החיילים פתח את ברז המיכל לפני שהורה לנו לעזוב את המקום מייד. התחלנו לנסוע לכיוון הכפר, בעוד המים זורמים מהמיכל לאורך הדרך. לאחר מספר מטרים, כשהתרחקנו מספיק מהחיילים, עצרנו את הטרקטור ובן דודי סגר את ברז המיכל, אך רוב המים כבר נשפכו ממנו. למחרת נסענו שוב ליטא, קנינו מים והעברנו אותם לכפר ללא שום עיכוב מצד החיילים.

5. בורין/ מחוז שכם: עדותו של וליד סעיד מחמוד עיד, בן 48. [32]

אני נשוי ובביתי מתגוררות 20 נפשות, הכוללות את ילדיי ונכדיי. כולנו מתפרנסים מחקלאות וגידול הצאן. בימים אלו אני נתקל בקושי רב לספק למשפחתי מים. מכיוון שמקור המים העיקרי לתושבי בורין הוא המעיין אל-בלד, שזרימתו מאוד חלשה, מועצת הכפר קבעה סידור לניצולו: לכל תושב זכות למלא מים במשך 50 שניות בכל יממה. אני ומשפחתי קיבלנו כולנו ביחד 17 דקות. משך הזמן הזה מאפשר לי למלא 20 ג'ריקנים של מים. כמות זו לא מספיקה לנו אפילו לצרכי המשפחה, ואין לי מים לספק לצאן באופן קבוע. בגלל זה אני עומד לפעמים ליד המעין ההוא במשך ארבע או חמש שעות, כדי שאוכל לקבל חמש דקות נוספות ולמלא עוד חמישה ג'ריקנים של מים.

בגלל המחסור החמור במים, אנחנו משתמשים לצריכה הביתית באותם מים פעמיים או יותר. אנחנו שמים חבית מתחת לכיור כדי לאסוף את המים ולהשתמש בהם, במקום שילכו אל הביוב. המים בהם השתמשנו לניקיון הבית משמשים אותנו גם להשקיית חלק מהגידולים ליד הבית. כמו כן שמתי פחיות ריקות של קולה בתוך תיבת הניאגרה כדי להפחית את כמות המים שיורדת כשמשתמשים בה.

6. בית דג'ן / מחוז שכם: עדותו של עזאם עבדאללה אסעד אבו ג'יש, בן 47. [33]

הכפר בית דג'ן סובל ממחסור חמור במים. אחת הסיבות היא שרוב התושבים מתפרנסים מגידול בעלי חיים כמו עזים ותרנגולות. אני עובד מזה כשבע שנים כנהג מיכלית מים, ובמסגרת תפקידי אני מוביל מים משכם לבית דג'ן. בכפר כולו ישנן שלוש מיכליות מים בלבד, ובימים רגילים, כשלא מוטל סגר על-ידי הצבא הישראלי, אנחנו מעבירים לכפר בערך 30 מיכליות ביום, כלומר כל מיכלית נוסעת עשר פעמים. כיום, בעקבות הסגר המתמשך ומחסומי הצבא בכביש המוביל משכם לבית פוריכ ולבית דג'ן, כל מיכלית מצליחה לעשות בקושי שתי נסיעות. הנסיעות הפכו לעינוי מבחינתנו.

ביום שישי, 8.6.01, בשעה 20:00 נסעתי בדרך העפר במישור סאלם משכם לבית דג'ן, יחד עם שני נהגי מיכליות אחרים, סבאח עארף חנאישה מבית דג'ן ויוסף אבו הלאלה מבית פוריכ. רכב צבאי ישראלי עצר בכביש הראשי אך מכיוון שהיה חושך לא ראיתי אותו. כשהתקרבתי אליו הבחנתי בשני חיילים צועדים לעברי בעודם מכוונים את נשקם אליי. הם ציוו עלינו לעצור וכך עשינו. הם דרשו מאיתנו לנסוע לכיוון מחסום שכם-בתי פוריכ ונסעו אחרינו ברכבם. כשהגענו למחסום אחד החיילים אמר לי: "אתה יודע שאסור לכם לעבור בדרך הזו!". אמרתי לו שאני צריך להעביר מים לתושבים ולחיות בכפר. בתגובה הוא אמר לי "שימותו, אסור לך לנסוע בדרך הזאת" והתחיל להכות אותי בידיו בגסות. לאחר מכן הם פתחו את ברז המיכלית והתחילו להשפריץ עליי מים עד שכל בגדיי נרטבו ואז הכו אותי שוב. זה נמשך כך עד השעה 22:30 כשהחיילים מכים אותי בכל חלקי גופי ולועגים לי.

מיכליות המים איבדו בסופו של דבר כמות גדולה של מים. אנו לוקחים אמנם סיכון בהעברת המים, אך אין לנו ברירה - אנחנו צריכים לעשות זאת מאחר ותושבי הכפר זקוקים למים. את מיכל המים שאני הובלתי במקרה זה למשל הייתי אמור להעביר לאיש שיש לו ילדים והוא מגדל תרנגולים ועזים בחוותו.

32. העדות נגבתה על-ידי האשם אבו חסן ב-27.6.01

33. העדות נגבתה על-ידי האשם אבו חסן ב-11.6.01

מסקנות

אמצעי התקשורת בישראל מוצפים בחודשים האחרונים בפרסומים המתייחסים למחסור במים ממנו סובלת ישראל, לצמצומים הצפויים בשימושים השונים במים ולדרכים השונות להביא לשיפור המצב. רוב הדיווחים מתייחסים למקורות המים המשמשים כיום את אזרחי ישראל כאילו היו אלה משאבים ישראליים בלעדיים. תפישה זו מתעלמת לחלוטין מהעובדה כי שני מקורות המים העיקריים של ישראל - אקוויפר ההר ואגן הירדן - משותפים גם לפלסטינים בשטחים, למרות שהגישה של האוכלוסייה הפלסטינית אליהם מוגבלת ביותר.

רוב אזרחי ישראל מכירים את בעיית "המחסור במים" בעיקר דרך מרקע הטלוויזיה. מבחינתם, ההשפעה המיידית ביותר של אותו מחסור היא האפשרות כי בעתיד יוטלו הגבלות כאלה ואחרות על השקיית גינות או על שטיפת מכוניות באמצעות צינור. לעומת זאת, תושבי היישובים שאינם מחוברים לרשת המים חווים את המחסור על בשרם בצורה שגרתית והם אינם יכולים לספק את הצרכים הבסיסיים של משק הבית.

המשפט הבינלאומי העוסק במקורות מים בינלאומיים, השייכים ליותר ממדינה אחת, קובע כי ניצול המים מאותם מקורות חייב להיעשות על פי "עיקרון השימוש ההוגן והסביר".[34] כפי שעולה מדו"ח זה ומדו"חות קודמים שפירסם בצלם בנושא, מדיניות ישראל חורגת בצורה בוטה מעיקרון זה. לכן, גם אם משק המים של ישראל נמצא במשבר קשה, אסור לה לישראל להתמודד עמו תוך התעלמות מהצרכים ומהזכויות של השותפים האחרים למקורות המים שלה, בהם הפלסטינים בשטחים.

אחריותה של ישראל למצוקת המים בשטחים נובעת גם ממעמדה כמדינה כובשת בשטחים. מעמד זה מחייב אותה להבטיח את קיומם של זכויות האדם באותם אזורים ובאותם תחומים בהם יש לה שליטה אפקטיבית. דו"ח זה מצביע על כך שבתחום המים, גם לאחר הקמת הרשות הפלסטינית, נהנית ישראל ממידה משמעותית של שליטה אפקטיבית. כמו כן, הזכות למים נמנית על זכויות היסוד של כל אדם ומעוגנת במספר אמנות בינלאומיות שישראל חתומה עליהן.[35]

מציאות זו מחייבת את ישראל להבטיח כי כל תושב שטחים ייהנה, לכל הפחות, מכמות מים מינימלית לסיפוק הצרכים הביתיים. על אחת כמה וכמה אסור לה לפגוע בצורה מכוונת במאמצי התושבים להשיג מים באופן פרטי, למשל על-ידי הטלת הגבלות על חופש התנועה של מחלקי מים באמצעות מיכליות.

מגבלות השליטה של הרשות הפלסטינית בניהול משק המים של השטחים אינן פוטרות אותה מאחריותה על אותם היבטים בהם היא כן מסוגלת ומחויבת לפעול. בהם, אחריותה על מימוש מהיר ככל שניתן של תוספות המים עליהן הסכימה ישראל בהסכם אוסלו ופיקוח על מחירם ואיכותם של המים הנמכרים באמצעות מיכליות.

לנוכח מצוקת המים הקשה במיוחד השוררת כיום בכפרים ללא רשת מים, הצפויה עוד להחריף בהמשך הקיץ, קורא בצלם לממשלת ישראל:[36]

- להפעיל ברחבי הגדה מערבית תחנות מילוי אזוריות, בנוסף לאספקה הרגילה של חברת מקורות, בהן יוכלו בעלי המיכליות לקנות מים ולספק אותן לתושבים הנזקקים, וזאת לפחות עד תחילת עונת הגשמים;
- להבטיח כי מיכליות המובילות מים ייהנו מחופש תנועה ולא יעוכבו במחסומים;
- לזרז את הטיפול בבקשות לאישורים עבור פרוייקטים בתחום המים המוגשים על-ידי רשות המים הפלסטינית.

---

34. עיקרון זה נחשב למשפט מינהגי החל על כל המדינות בעולם והוא מנוסח באמנה בינלאומית שהתקבלה על-ידי האו"ם: UN Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses, 21 May 1997. לדיון באופני היישום של עיקרון זה ר' *צמאים לפיתרון*, פרק 6.

35. לדיון במעמדה של הזכות למים במשפט הבינלאומי, ר' *צמאים לפיתרון*, פרק 1.

36. להמלצות בנוגע לסוגיית החלוקה ההוגנת של מקורות המים המשותפים ר' *צמאים לפיתרון*, פרק 6.

נספח: נקודות יישוב ללא רשת מים בגדה המערבית

בין סוגריים, מספר התושבים

מחוז חברון

אבו אל-עורקאן (410)
א-דיראת (330)
אום אל-בוטום (70)
א-זווידין (500)
א-טבקה (1,220)
אל-היג'רה (580)
אל-חילה (840)
אל-מאורק (500)
אל-מונטאר (340)
אל-סרה (1,520)
אל-עביד (30)
אל-עדייסה (1,250)
אל-עלקה אל פוקא (80)
אל-עלקה א-תחתא (100)
אל-ערוס (1,170)
אל-פקיר (350)
אל-בויב (460)
אל-חמג'את (120)
אל-עזיז (610)
אמנייזל (230)
אמריש (1,050)
א-נג'אדה (200)
אסכיכ (140)
א-רפאעייה (280)
ביר מוסלם (160)
בירין (150)
בית מירסים (240)
בית מקדום (610)
בכר (30)
ג'אלא (220)
ג'ורין א-לוז (50)
דיר מוסא (200)
ואדי אל-קילב (30)
ואדי א-סאדה (190)
ואדי א-רים (80)
ואדי עובייד (130)
ח' אל-מג'אז (30)
ח' טוומין (30)
ח' מקורה (90)
ח' אבו אחמד (100)
ח' א-דוויר (590)
ח' א-טוואני (90)
ח' אל-מנטרא (110)
ח' אל-פקהיט (30)
ח' א-נביא (60)
ח' א-סאפי (25)
ח' א-רחוה (40)
ח' א-תבאן (30)
ח' ביר אל-עיד (120)
ח' ביסם (60)
ח' גווין אל פוקה (50)
ח' דיר שמס (50)
ח' הסקה (190)
ח' וואדח (60)
ח' כרמה (1160)
ח' מושריף (50)
ח' סלאמה (290)
ח' סרורה (60)
ח' שוויכה (100)
חאשם אל-קארם (500)
חדב אל-עלאקה (460)
חדב אל-פאוואר (1,570)
חילאת אל-מאיה (1,080)
חלאת ערבי (160)
חלת אל-עקד (180)
חמרוש (50)
חרייז (850)
טאויל א-שייח (160)
טוראמה (480)
כורזה (660)
כרמיל (2,490)
מאעין (200)
מראח אל-בכר (170)
סומרה (30)
עבדה (150)
ענב אל-כביר (260)
ערב אל-פוריג'את (360)
ערב א-רמאדין (2,610)
פוקייקיס (270)
קוואוויס (40)
קוריסה (30)
קורנת א-ראס (230)
קילה (780)
קלאקס (770)
קלעת סליח (360)
קנאן אל-נימר (90)
קנאן א-נאג'מה (140)
קנאן ג'אבר (350)
ראבוד (520)
ראס א-ג'ורה (220)
שמלית אל-הווא (80)
שעב אל-באטן (40)
תרוסה (50)

מחוז ג'נין

אבו ענקר (10)
א-ג'רבא (60)
א-דימאירה (260)
אום דאר (510)
אום כאבוב (80)
אל-הג'יג' (20)
אל-חפירה (70)
אל-מנשייה (140)
אל-עטאטרה (940)
אם ריחאן (330)
א-טאידה (110)
ביר אל-באשה (1,150)
בית קאד (770)
ברגשה (60)
ג'דידה (4,300)
ג'לבון (2,200)
דיר אבו דעיף (4,660)
ואדי א-דאבי (330)
זבדה (730)
ח' עאבא (150)
ח' אל-תולז'אן (430)
ח' אשיח' סעיד (190)
ח' חרובה (30)

ח' = ח'ירבת

ח' מינטאר א-גרביה (30)
ח' מינטאר א-שרקיה (20)
ח' מסעוד (50)
ח' מראח א-ראהי (10)
ח' סבעין (30)
ח' סורוג' (40)
ח' עבדאללה (120)
כפיר (60)
מטלה (230)
מיית'לון (6,170)
מטליה (1,980)
מריחה (380)
סיריס (4,440)
ערב אל-חמדן (50)
ערב א-סויטאת (440)
ערבונה (750)
פקועה (3,070)
ציר (680)
קיקאט אל-קוסור (120)
ראבא (2,680)

מחוז שכם

אג'נסניה (490)
אוצרין (1,440)
אל-מסעודייה (20)
א-נצאריה (1,190)
בורין (2,270)
בית אימרין (2,540)
בית רג'ן (3,170)
בית חסן (1,050)
בית פוריכ (9,170)
ביתא (7,750)
ג'אלוד (400)
ג'וריש (1,220)
דומא (1,950)
זיתא (1,680)
זיתא ג'מעין (1,730)
זעתרה (50)
יאנון (140)
יאציד (2,020)
כופר קאליל (2,200)
מאדמא (1,460)
מג'דל בני פאדיל (1,930)
נצף ג'ביל (450)
עורטא (5,130)
עוריף (2,500)
עין שבלי (180)
עמוריה (280)
עצירה אל-קבליה (2,020)
עקרבאניה (790)
עקרבה (6,990)
עראק בורין (680)
פרוש בית דג'ן (1,020)
צרה (2,550)
קוצרה (3,920)
קריוט (2,180)
תיל (4,180)
תלפית (2,640)

מחוז קלקיליה

אמאתין (2,050)
באקת אל-חטב (1,470)
בית אמין (960)
ח' א-דבעה (230)
ח' ראס טירה (330)
חאג'ה (2,120)
עזבת אל-אשקר (350)
עזבת ג'לוד (120)
עזבת סלמן (540)
ערב אבו פרדא (90)
ערב א-רמדין אל-ג'נובי (160)
ערב א-רמדין א-שמאלי (60)
פרעתא (550)
ת'ולת' (3,660)

מחוז רמאללה

דיר סוידאן (1,820)
אל-מר'ייר (2,010)
עג'ול (1,210)
עין קיניא (670)

מחוז סלפיח

איסקאקא (940)
ברוקין (3,140)
כופר א-דיק (4,420)
פרח'ה (1,320)

מחוז טול כרם

אבו חמיש (40)
אל-חפאצה (140)
א-נזלה אל-ווסטה (370)
אל-מסקופה (190)
א-נזלה א-שרקייה (1,450)
ח' ג'ובה (290)
ח' עקאבה (230)
כופר רומאן (770)
כור (290)
כיפה (310)

מחוז טובאס

איבזיק (50)
אל-חדדיה (160)
אל-פאריסיה (180)
אל ראס אל-אחמר (70)
ואדי אל-פארה (2,020)
ח' אל-חימה (110)
ח' חומסה (20)
ח' ערוף (90)
ח' קישדה (30)
טאמון (9,020)
ירזה (30)
סלאחב (60)
ראס פארעה (600)

תגובת דובר צה"ל

צבא הגנה לישראל
חטיבת דובר צה"ל
ענף קשרי ציבור
רח' איתמר בן אב"י 9 ת"א
ד.צ. 01000
טלפון: 03-6080339/40
פקס: 03-6080334
זכ 1123
29 ביולי 2001

לכבוד
"בצלם"- מר יחזקאל ליין

הנדון: **דו"ח "בצלם" בנושא "מצוקת המים בגדה המערבית"**

שלום רב,

להלן התייחסותנו לדו"ח בנושא "מצוקת המים בגדה המערבית"-

צה"ל מאפשר מעבר רכבים הנושאים סחורות הומניטריות כגון מיכליות מים, תרופות, מזון בסיסי וכדומה. מקרים חריגים נבדקים ומטופלים נקודתית.

פרטי המקרה המתואר ע"י הארגון בתאריך 8.6.01 בו נאמר כי חיילי צה"ל עיכבו מיכליות מים באיזור בית דג'ן, לקחו לאחד הנהגים את המסמכים והיכו אותו - הנושא המדובר אינו מוכר בצה"ל והועבר לבדיקה. צה"ל מכיר בכך שאין תשתית תת קרקעית להעברה תת קרקעית של מים לכפר בית דג'ן ולכן על אף הכתר צה"ל מאפשר תנועת משאיות מים.

בנוגע למקרה המדובר ב- 9/7/01 וב- 10/7/01, בו מתוארים מקרים בהם ירו חיילי צה"ל בצורה מכוונת בדודי מים במחנה הפליטים אל ערוב - המקרה אינו מוכר בצה"ל והועבר לבדיקה.

המקרה המתואר ב- 31.5 לפיו ג'יפ צבאי עיכב את הפלש' סמוך לכביש עוקף 60 חמדובר בבדיקה שגרתית מקיפה הנערכת לכל העוברים במחסום ומטרתה לפעול למען ההגנה על הישוב והשמירה על הביטחון.

לגבי המקרה המדובר ב- 4.7.01, בו חסמו חיילי צה"ל בורות מים- צה"ל פעל על פי צווי הריסה כנגד מקרים בלתי חוקיים בעקבות הפרת הוראת בג"צ האוסרת על שינוי המצב כפי שהיה בשטח במועד ההחלטה (29 במרץ, 2000).

צה"ל מגנה בתוקף אירועים בהם נוהגים חיילים באלימות כלפי חפים מפשע. מקרים המתגלים כנכונים מטופלים בחומרה. אף על פי שמדובר באלפי נקודות חיכוך עם תושבים ובאופן יחסי במעט תלונות, עדיין שואף צה"ל להקטין את כמות המקרים החריגים לאפס.

בברכה,

אפרת שגב, רב-סרן
ראש מדור סיוע

שמור

מדינת ישראל
משרד הביטחון

משרד הביטחון
מתאם הפעולות בשטחים
טלפון: 03-6976712
פקס: 03-6977718
ו' באב התשס"א
2 ביולי 2001

ארגון "בצלם" – מר יחזקאל ליין
ס. המתאם משלב
ע' המתאם
דובר צה"ל – רמ"ד סיוע שני

הנדון: דו"ח "בצלם" בנושא מצוקת המים בגדה המערבית
של דובר צה"ל מ22 יולי 2001

1. מסמך זה יפרט הערות באשר לדו"ח בצלם בנושא המים.

2. להלן מספר הערות על מצב המים ביהודה ושומרון:

א. לפרק המבוא:

1) פעילות ועדת המים המשותפת (JWC) מאשרת או דוחה פרוייקטים גם בשטחי B/A וגם בשטחי C כאחד.

2) הוועדה היחידה שפעלה באופן שוטף לפני כינוס קמפ דויד ואחריו היא ועדת המים המשותפת.

ב. לפרק נתוני הרקע:

1) שנת הבצורת השלישית ברציפות הביאה לידי כך שבשנת 2000 בוצע קיצוץ בהספקה בסך של 10% מהכמות הכללית לכלל תושבי איו"ש ישראלים ופלסטינים כאחד.

2) מימוש תוספות המים עפ"י הסכם אוסלו הביא לאישור עשרות קידוחים חדשים לפלסטינים שטרם מומשו עד כה.

3) אישורים שניתנו ע"י הוועדה המשותפת (JWC) והם לביצוע בשטחי C חייבים אישור של ר' מנהל התכנון שכן לרוב מדובר בהצבת תשתיות בינוי נוספות סביב כל פרוייקט וביצוע דרך גישה מכביש ראשי. כל אלו חייבים בהיתרי בנייה כפי שמקובל גם במקומות אחרים בעולם.

ג. לפרק תושבים ללא אספקת מים :

1) באשר לפיקוח על איכות מים אלו אין לנו מידע בנושא שכן צוותי הפיקוח המשותפים שעסקו גם במדידת מפלסים ואיכות מי השתייה פסקו לפעול זה תשעה חודשים בעקבות האירועים.

2) מחירי המים ברשות אינם נקבעים על ידינו ואין לנו כל יכולת להתערב ולהשפיע עליהם.

3) נתבקשנו ע"י הפלסטינים להקים 3 נקודות הספקת מים – "גמלים" (מגן שאול, נווה ירק, גוש עציון), לספק מים לכפרים הלא מחוברים מרשת ישראלית ולא מרשת איו"ש. הייתה עבודת מטה עם הפלס' והאמריקאים (שנתבקשו והסכימו לממן את בניית הגמלים) אך הפלסטינים בחרו שלא לנצל נקודות אלו.

ד. לרשימת הישובים שלא מחוברים לרשתות מים זורמים :

1) ההחלטה אם לחבר נקודת ישוב כלשהי לרשת מים זורמים היא החלטה של הרשות הפלסטינית ולישראל אין יכולת להשפיע על החלטות אלו.

2) חלק גדול מהנקודות מוגדרות כחרבה, כלומר מספר בתים מועט (5-10) ולכן ברור שהכדאיות הכלכלית בחיבורם יקרה מאוד לרשות.

3) אבקש לציין שעל פי ההסכם אנו התחייבנו לספק לרשות 28 מלמ"ק מים לאיו"ש ו-5 מלמ"ק לעזה.

4) בפועל אנו מספקים כיום מעל 35 מלמ"ק לאיו"ש ו-5 מלמ"ק לעזה עם נכונות לספק עוד 5 מלמ"ק לעזה אך בעקבות בעיות פלסטיניות פנימיות זה לא יוצא לפועל.

5) כל הנ"ל למרות הגניבות המבוצעות לאורך הקווים באופן מתמיד וכן ביצוע קידוחים בלתי חוקיים והורדת מפלסי המים כך שהפגיעה ל2 האוכלוסיות הינה משותפת.

6) נציבי מים הישראלים והפלסטינים הוציאו הכרזה משותפת הקוראת להימנע מפגיעה ברשתות המים.

7) המנהל האזרחי וחברת "מקורות" מטפלים ומתקנים תקלות למרות המצב הביטחוני הקשה באזור, תוך סיכון חיים.

8) היות ועבודתנו עם הפלסטינים הנה עבודה משותפת, יש להמשיך בה למרות המחסור במים ולמרות קשיי הביטחון הרבים. ישראל מודעת לקשיים של הפלסטינים, קשיים אמיתיים וקשיים הנגרמים כתוצאה מפעילות בלתי חוקית (גניבות מים בעיקר) ומנסה עם הפלסטינים למצוא תשובות יום יומיות בהזרמת מים ובהשבחת איכותם.

בברכה,

סמדר עוזיאל, רס"ן
קפ"ץ
ומרכז מידע תפ"ש

עיצוב והדפסה: דפוס איילון, ירושלים

בצלם

מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים (ע.ר)
"بتسلم" مركز المعلومات الاسرائيلي لحقوق الانسان في الاراضي المحتلة
B'TSELEM-The Israeli Information Center for
Human Rights in the Occupied Territories

רחוב התעשייה 8 (קומה 4), ירושלים 93420
טלפון: 02-6735599, פקס: 02-6749111
شارع هتعسيا ٨، (الطابق الرابع)، القدس ٩٣٤٢٠،
تلفون ٠٢-٦٧٣٥٥٩٩ فاكس: ٠٢-٦٧٤٩١١١
8 HaTa'asiya St. (4 th Floor), Jerusalem 93420
Tel.02-6735599, Fax: 02-6749111
e-mail: mail@btselem.org http://www.btselem.org